

Türk Dili II

1. Hafta
Yazılı ve Sözlü
Anlatım
Türlerine
Giriş

BAŞLAT

Dersin Hedefi

- Yazılı ve sözlü anlatım türleri hakkında genel bilgi verilmesi.
- Yazılı ve sözlü anlatım türlerinin sınıflandırılması ve sınıflandırmanın dayandığı genel özelliklerin tanıtılması.
- Temel anlatım biçimlerinin ve kullanım yerlerinin örneklerle açıklanması.

İçindekiler

İÇİNDEKİLER

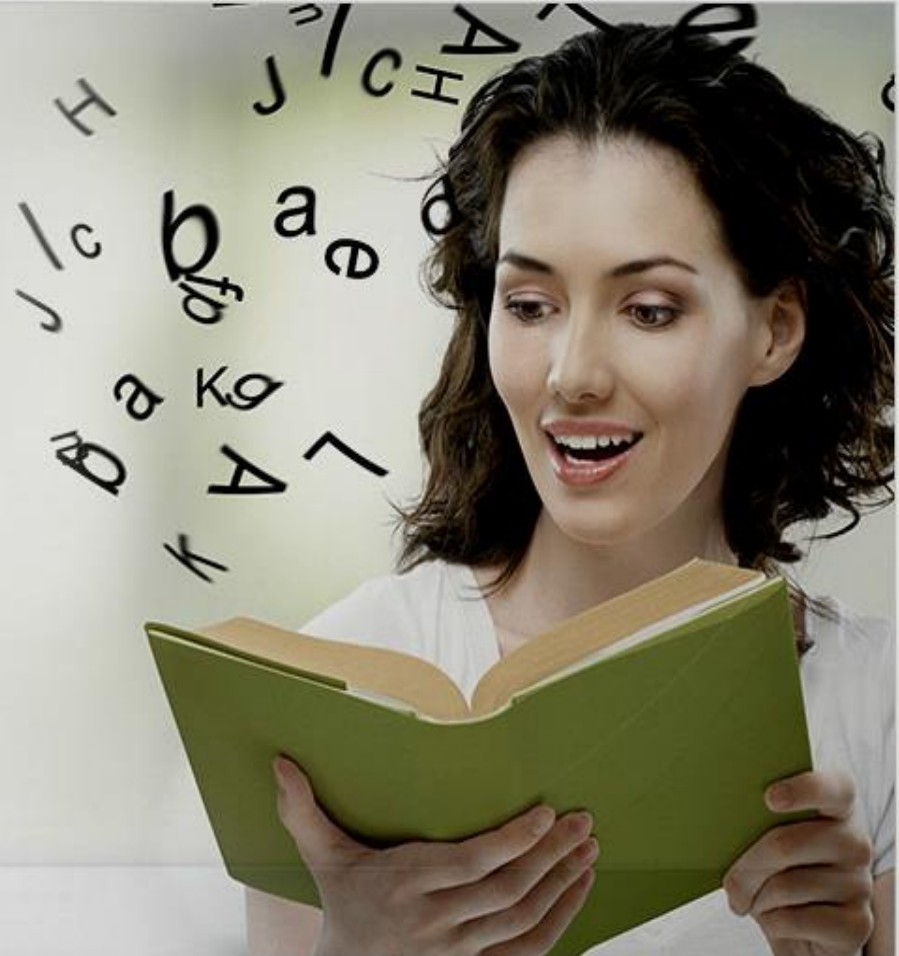
Kısaca işleyeceğimiz konular şöyle:

- Yazılı ve Sözlü Anlatım Türlerine Giriş
- Türlerin Sınıflandırılması
- Nesnel ve Öznel Anlatım
- Dört Ana Anlatım Biçimi

Yazılı ve Sözlü Anlatım Türlerine Giriş

- Birinci dönemde yazılı ve sözlü anlatımın bütünlüğünü oluşturan genel düzen ve kuralları ele almıştık.
- Bu yeni dönemde yazılı ve sözlü anlatımın konu, amaç, anlatım biçimi, dil ve üslup, yayım/sunum yeri, uzunluk-kısalık vb. açılardan farklılık gösteren türleri üzerinde duracak ve bu farklı türler hakkında edindiğimiz bilgiler doğrultusunda hem okurken hem de yazarken nelere dikkat etmemiz gerektiğini öğreneceğiz.
- Bu amaçla ilerleyen haftalarda önce yazılı anlatım türleri, daha sonra da sözlü anlatım türleri tanıtılacak ve örneklerle açıklanacaktır.

Türlerin Sınıflandırılması

- Yazılı ve sözlü anlatım türleri sınıflandırılırken genellikle **sanatsal/edebî/kurmaca** olarak nitelenen türler ile **nesnel** ya da **öğretici** olarak ifade edilen türler arasında bir ayırım yapılmaktadır. Bu genel eğilim dışında, türlerin farklı ölçütlere göre sınıflandırılışına da rastlayabilirsiniz.
- Bazı türler her iki kategorinin özelliklerini de taşıyabilir, yani bütünüyle kurmaca olmasa da taşıdığı öznel niteliklerle **edebî** olarak değerlendirilebilir.

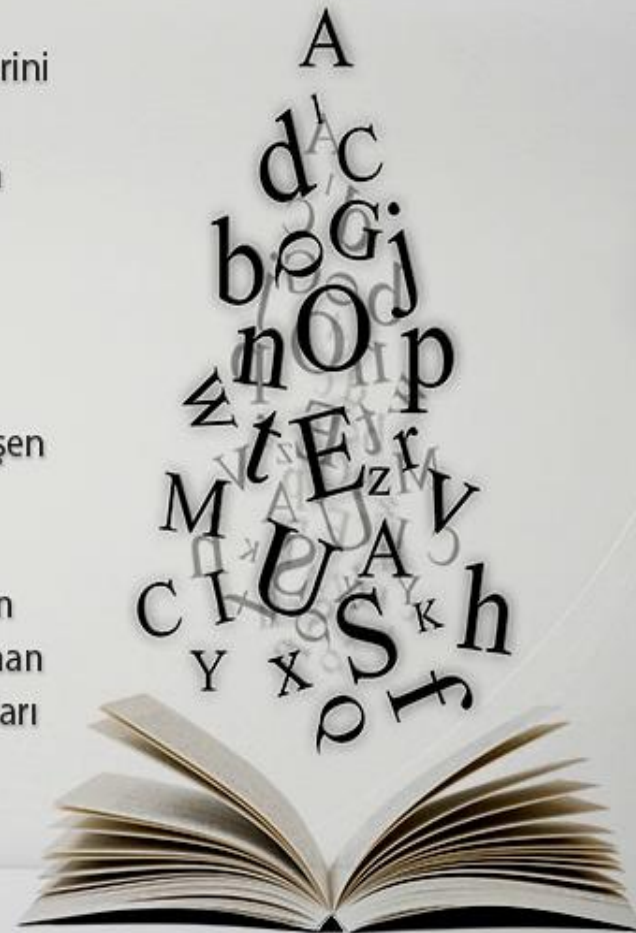
Türlerin Sınıflandırılması

Yazılı ve sözlü anlatım türleri ortaya çıktıkları çağın özelliklerini yansıtır, çünkü o çağın ihtiyaçlarına göre biçimlenmişlerdir. Her tür, sahip olduğu farklı ifade biçimiyle zamanla değişen gerçeklik ve sanat zevkinin o andaki izdüşümünü sunar. Bu nedenle türlerin mevcut gerçeklikten kopuk, değişmez kurallara bağlı olduğunu düşünmek yanlıştır.

Bazı türler zaman içinde alışılmışlığın sınırlarını zorlar ve değişirken, bazıları ise ortadan kalkar; bunun yanında değişen yaşam şartlarına göre yeni türler ortaya çıkar.

Örneğin 17. yüzyılda süreli hâle gelen gazeteler ile birlikte ortaya çıkan gazete yazıları, burjuvazinin yükselişi ve bireyin kazandığı önemle birlikte 19. yüzyılda örnekleri verilen roman ya da günümüzde internetle birlikte ortaya çıkan blog yazıları gibi her yeni anlatım türü çağın ekonomik, düşünsel, toplumsal karakteristiğiyle ilişkilidir.

Türlerin Sınıflandırılması

- Edebî/kurmaca olmayan öğretici ve bilgilendirici türlerdeki genel amaç; bir gerçeğin, bir düşüncenin, gözlem ve deneyimin sonucunun okurun öncelikle konu hakkındaki bilgisini artırmak için aktarılmasıdır.
- Edebî/kurmaca türlerdeki temel amaç ise öncelikle doğrudan okura bilgi vermek değil, estetik zevk uyandırmak, farklı yaşam deneyimlerini paylaşmak, düş gücünü tetiklemektir.

Yazılı Anlatım Türleri

Yazılı anlatım türlerinin bazıları aşağıdaki gibidir:

- Edebî yazılı anlatım türleri (**Öznel**): Öykü, roman, şiir, tiyatro
- Edebî olmayan/Öğretici türler (**Nesnel**):
 - Bilimsel makale, makale, bilimsel eleştiri, inceleme, tez
 - Haber, köşe yazısı, eleştiri, röportaj, gezi yazısı
 - Öz geçmiş, mektup, dilekçe, tutanak, rapor (resmî yazışmalar)
- Edebî özellik de taşıyabilen bilgilendirici yazılı anlatım türleri (**Nesnel-Öznel**):
Anı, gezi yazısı, deneme, günlük, mektup, biyografi vb.

Açıklamayı görmek için
butona tıklayın.

Sözlü Anlatım Türleri

Sözlü anlatım türlerinin bazıları aşağıdaki gibidir:

- Mülakat
- Nutuk/söylev
- Konferans
- Tartışma
- Münazara
- Açık oturum
- Panel
- Forum
- Sempozyum

Açıklamayı görmek için
butona tıklayın.

Bir Örnek

Nesnel ve öznel anlatımı bir örnekle açıklayalım:

- "Kadının elbisesi çok güzeldi." (Öznel anlatım)
- "Kadının elbisesi yeşildi." (Nesnel anlatım)

İlk cümle kadının elbisesinin kişide uyandırdığı duygunun ifadesidir. Elbise herkes için güzel görünmeyebilir, yani güzel nitelmesi kişiye göre değişiklik gösterebilir.

İkinci cümle ise kişisel yoruma ve duygulara dayanmadan, elbisenin rengini ifade etmektedir ve ilk cümleye göre nesnel niteliktedir.

Nesnel ve Öznel Anlatım

Yazılı ve sözlü anlatım türlerinde nesnel ve öznel anlatımlar bir arada bulunabilir, ancak bazı türler için nesnel ya da öznel anlatım biçimlerinden biri diğerine göre daha ağırlıklı olarak kullanılmaktadır. **Örneğin** bilimsel makale, eleştiri, tez, rapor, haber yazısı gibi türler ve resmî yazışmalar nesnel anlatım üzerinde temellenirken, edebî/kurmaca metinler nesnel anlatıma da yer vermekle birlikte öncelikle öznel anlatıma dayanmakta ve var olan nesnellikleri de edebî/kurmaca olmayan diğer türlerde yapıldığının tersine sorgulanmamaktadır. Bu türlerdeki nesnellik, **kurmaca gerçekliğe bağlı bir nesnelliktir**. Bu nedenle bilimsel bir metin ya da haber yazısındaki gibi gerçeklik ve nesnellik açısından yargılanamaz.

Dört Ana Anlatım Biçimi

Öznel ve nesnel anlatım dışında dört ana anlatım biçimi vardır. Bu anlatım biçimleri şunlardır:

1. Açıklayıcı Anlatım,
2. Tartışmacı Anlatım,
3. Öyküleyici Anlatım,
4. Betimleyici Anlatım.

Tıpkı nesnel ve öznel anlatım kısmında sözünü ettiğimiz gibi, farklı türlerde bu anlatım biçimlerinin bazıları diğerlerine göre öne çıkmaktadır.

Ancak unutmayalım ki hiçbir anlatım biçimi, bir yazı ya da konuşmada tek başına kullanılmaz, mutlaka diğer anlatım biçimleri ile birleşir.

Şimdi bu anlatım biçimlerini örneklerle açıklayalım:

Açıklayıcı Anlatım

Açıklayıcı Anlatımın Tanımı:

Açıklama, üzerinde durulan konuyla ilgili kimi soruların yanıtlanmasıdır. Bu anlatım biçimi genellikle bir soruyu aydınlatma amacıyla kullanılır. Örneğin bir sözcüğün tanımı, bir adresin açıklanması, bir bitkinin yapısı, bir tarihsel olgunun anlamı, davranışlarımızı etkileyen ruhsal bir etmen bu anlatım biçimiyle işlenebilir. Özellikle nesnelliğin öne çıktığı türlerde kullanılmaktadır. Açıklamanın en yaygın yolu tanımlamadır.

Açıklamayı görmek için
butonlara tıklayın.

Açıklayıcı Anlatım

Açıklayıcı Anlatımın Örneği:

"Yalın bir tanımla okuma, 'basılı ya da yazılı sözcükleri duyu organlarımız yoluyla algılama, bunları anlamlandırıp kavrama, yorumlama'dır. Hangi iş dalında çalışırsak çalışalım işimizin doğasına göre bu etkinliğe az ya da çok başvururuz."

Açıklamayı görmek için butonlara tıklayın.

Tartışmacı Anlatım

Tartışmacı Anlatımın Tanımı:

Tartışma, okuru ya da dinleyiciyi dilediğimiz davranış ve düşünüşe yöneltmek için başvurduğumuz bir anlatım biçimidir. Her şeyden önce bir düşünüş ve anlayış çatışmasının ürünüdür. Konuşmalarda, bilimsel metinlerde, konferanslarda, bir avukatın savunmasında, ders kitaplarında, roman ve öykülerde, kısacası düşünce ayrılığını gidermek için yapılan her türlü sözlü ve yazılı anlatımda kullanılır.

Açıklamayı görmek için butonlara tıklayın.

Tartışmacı Anlatım

Tartışmacı Anlatımın Örneği:

"Dil üzerindeki titizliğimiz yalnız edebî eserlerle sınırlı kalıyor. Edebî olmayan yazılarda dilin düzgün olmasına gerek var mı yok mu çok defa düşünmüyoruz bile. Örneğin bir bilim insanı ne demek istediğini bize iyi kötü anlatıyor mu yetiyor; anlatışının rahat olmasına bakıyoruz. Onun da bir edebiyatçı kadar dil üzerinde düşünmesi, hiç olmazsa yanlışlarla dolu bozuk bir dil kullanmaması gerektiğini aklımıza getirmiyoruz."

Açıklamayı görmek için butonlara tıklayın.

Betimleyici Anlatım

Betimleyici Anlatımın Tanımı:

Betimleme, varlıkların niteliklerini, bu niteliklerin duyularımız üzerinde uyandırdığı izlenimleri belirtmektir; başka bir deyişle içinde bulunduğumuz ortamın, varlık ve durumların sözcüklerle resimlenmesidir. Düşüncelerimize görünürlük kazandırma, anlatımı renklendirme, okurun hayal gücünü kamçılama bu anlatım biçiminin özelliklerindendir. Bu anlatım biçimi özellikle edebî/kurmaca türlerde, röportaj, gezi yazısı, anı gibi türlerde kullanılır.

Açıklamayı görmek için butonlara tıklayın.

Betimleyici Anlatım

Betimleyici Anlatım Örneği:

"Burası mesut zamanlardan taptaze kalmış bir cennetin hayaline benziyordu. Sanki tarih denen fırtınanın rüzgârları bu asırlık çınar ağaçlarının arasından, beyaz, münzevi binanın sakın çatısı üstünden hiç geçmemişti. Etrafta setleri olmazsa tabii bir göl sanılacak derecede büyük havuz, zümrüt gölgeler içinde, nilüfer rüyalar açmış uyuyordu."

Açıklamayı görmek için
butonlara tıklayın.

Betimleyici Anlatım

Açıklayıcı betimleme:

Açıklayıcı betimlemede amaç, genel anlamdaki betimlemede olduğu gibi izlenim kazandırma, görüntü çizme değildir. Nesnelerin tanıtıcı niteliklerini çizerek okura nesnel bir bilgi verir. Buna teknik betimleme de diyebiliriz. Kiralık bir evin oda sayısı, biçimi, bahçesinin genişliği vb. özelliklerine dair bilgilerin verildiği bir ilan bu tür anlatıma örnek olabilir. Bu anlatım biçimi daha çok bilimsel ya da nesnelliğin önemli olduğu metinlerde görülür. Bir hayvan türü, bir otomobilin ateşleme sistemi, beynin yapısı gibi konular açıklanırken bu anlatım biçiminden yararlanılabilir.

Açıklamayı görmek için
butonlara tıklayın.

Betimleyici Anlatım

İzlenimsel betimleme:

İzlenimsel betimleme de gerçeklere dayanabilir, ancak bu gerçekler, duyuların süzgecinden geçerek kişisel izlenimlere bağlı olarak verilir. Az önceki ev örneğini düşünecek olursak, kiralık evin teknik betimlemesinden farklı olarak "Huzur ve sessizlik dolu evin, renk cennetini andıran bir bahçesi var" denildiğinde izlenimsel bir betimleme yapılmış olur.

Açıklamayı görmek için
butonlara tıklayın.

Öyküleyici Anlatım

Öyküleyici Anlatımın Tanımı:

Öyküleme, eylem hâlindeki olguların kişi, zaman ve mekâna bağlı anlatımıdır. Öykülemede eylem, olguların birbirini etkilemesinden doğar ve her şey hareket hâlinde verilir, bir sahneden diğerine zincirleme olarak geçilir. Özellikle edebî/kurmaca türler ile anı, biyografi vb. türlerde kullanılır.

Açıklamayı görmek için butonlara tıklayın.

Öyküleyici Anlatım

Öyküleyici Anlatımın Örneği:

"Selim ikinci defa yazıhaneme gelişinde, bir elinde, güllerden, katmerlerden, aslanağızlarından, şebboylara kadar karışık bir demet çiçek, bir elinde zor taşıdığı bir sepetle geldi. Yazıhanemden içeri adım attıktan sonra eşiğin az ilerisinde duruşu, her zaman gülen gözleri, canlı tavırlarıyla etrafı araştırışı hâlâ gözümün önünde: 'Hoş geldin!' dedim."

Açıklamayı görmek için butonlara tıklayın.

Öyküleyici Anlatım

Öyküleyici anlatımın şu alt biçimi vardır:

Açıklayıcı öyküleme:

Bu anlatım biçiminde bilgiler oluş sırasına göre, sanat amacı güdülmeden verilir. Özellikle nesnel, öğretici metinlerde kullanılır. Örneğin bir haber yazısı, yemek tarifi ya da montaj, eylem sırasına göre anlatılırken bu biçimden yararlanılabilir.

Açıklamayı görmek için butonlara tıklayın.

Konularla İlgili Kaynaklar

- Özdemir, Emin. **Sözlü -Yazılı Anlatım Sanatı**. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1986.
- Özdemir, Emin. **Eleştirel Okuma**. Ankara: Bilgi Yayınevi, 2000.

